*Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!*

# ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 170 (11668) | 1981 чылдың июль 23, четверг | 1925 чылда үнделеттингеш | Өртээ 2 кеп.

Эргим эш, мал чеми белеткээ-ринге идепкейлиг киржип, үлүүн киир

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

# ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ШАҢНАЛДАР

**1980-1981 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база садарын көвүдедир, малды болгаш ооң чаш төлүн камгалап адырын хандырар талазы-биле социалистиг чарыштың түңнелдериниң дугайында доктаалды хүлээп алган.**

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын киришкеш, 1980—1981 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база садарын көвүдедиринге, малды болгаш ооң чаш төлүн камгалап адырына чамдык чогуучалыг түңнелдерни чедип алган деп ук доктаалда демдеглээн.

Мал кыштаглаашкыныңың үезинде Бай-Тайга, Каа-Хем, Тес-Хем районнарның, «Бай-Тал», СЭКП-ниң XXV съездиниң аттыг, «О. Шынаа», «Искра», «Коммунизмниң кереди» совхозтуң малчыннары социалистиг чарышка эки түңнелдерни чедип алган.

Ооң-биле чергелештир кыштаглаашкынга белеткелге болган ону эрттиреринге, социалистиг чарышты организастаарынга турган шынгыы четпестерниң, социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиин партия, совет, профовилел, көдээ ажыл-агый организа-ның галазындан кошкак контрольдаанының түңнелинде, 1980 чылдың октябрь 1-ден 1981 чылдың июль 1-ге чедир үеде ооң мурнунда 1979-1980 чылдарның ол үезинге деңнээрге, мал ажылының продукциязын бүдүрери болгаш күрүнеге садары кудулаар, малдың чидирии улгатканы деп доктаалда айыткан.

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүдел болгаш ВЛКСМ обкому дараазында районнарны, ажыл-агыйларны социалистиг чарыштың тиилекчилери деп санаан:

— бирги черни барыын зонаның районнарындан — Бай-Тайга район, төп зонадан — Каа-Хем район, барыын зонаның совхозтарындан — «Бай-Тал» совхоз, төп зонадан — СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхоз алган.

Ол черлерге шилчиир Кызыл туктарны болгаш бирги чергениң дипломнарын районнарга 1000-1000 рубль, совхозтарга — 500-500 рубль акша шаңналы-биле кады тыпсыр.

— ийиги черни мурнуу зонадан — Тес-Хем район, барыын зонаның совхозтарындан — «Искра» совхоз, төп зонадан — «Коммунизмниң кереди» совхоз, мурнуу зонадан — «О. Шынаа» совхоз алгаш.

Ол черлерге ийиги чергениң дипломнарын районнарга 700-700 рубль акша шаңналыбиле кады тыпсыр, совхозтарга фондудаа дапкаар садыл алыры-биле ийи-ийи чүүк автомашиналарын тускайлап бээр.

1980-1981 чылдарның кыштаглаашкыныңың түңнелдерин бүгү талалыг болгаш шүгүмүлелиг ёзу-биле анализтеп көөрүн, бо чылдың кыштаглаашкыныңга белеткелди чогуур үезинде база шынарлыг чорудар талазы-биле практиктиг хемчегларни ажылдап кылгаш боттандырарын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, Көдээ ажыл-агый министерствозунга, «Скотопром» треске, партия, профовилел, комсомол организацияларынга, улус депутаттарының көдээ Советтеринге доктаалда хүлээткен.

**Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедир, малдың болгаш ооң чаш төлүүн баш санын камгалаарын хандырар талазы-биле социалистиг чарыштың 1981 чылдың бирги чартыынга түңнелдерин үндүргеш.**

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкеш, планнарны база социалистиг хүлээлгелерни күүсединиринге чамдык чедишкиннерни чедип алганын хүлээп алдынган доктаалда демдеглээн.

Республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын 113,3 хуу, аъттанн — 115,5, дүктүүн — 157,9, куш чуургазын —152,7 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың чогуур үезинге деңнээрге, 1981 чылдың июль 1-ге чедир 1,8 муң бызаа, 1,7 муң хаван оолдары, 59,2 муң баш анай-хураганны хөйнү камгалап алган. Малдың өлүрү болгаш еске-даа чидирии аазап кызырылган.

Мал ажылының продуктуларын будүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири, оларның шынарын экижиедири, малдың баш санын намгаар болгаш ооң продуктуун бедидер дээш социалистиг чарыштың 1981 чылдың бирги чартыынга түңнелдерни ёзугаар тиилекчилер деп санаарлар болза:

**Барыын зонаның районнарындан Барыын-Хемчик район, төп зонаның районнарындан—Бии-Хем район, мурнуу зонадан — Эрзин район, барыын зонаның совхозтарындан — «ҮТКА 25 чылы» совхоз, төп зонадан — «Саян» совхоз, мурнуу зонадан— «Мөрен» совхоз.**

Тиилекчи районнарга болгаш совхозтарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүделдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын база районнарга 300-300, совхозтарга— 150-150 рубль акша шаңналыы тыпсырын доктаатказ. Бо чылдың бирги чартыынга түңнелдерээбиле ийиги черлерни тывыспас деп шиитпирлээн.

Республиканың социалистиг чарыжын чамдык районнарда, совхозтарда, фермалар, бригадалар коллективтеринде болгаш көдээ ишчилерниң оргузунда ам-даа чогуур деңнелге чедир организастаайн турарын демдеглээш, ССРЭ-ниң 50 чылы, «Россия», «Бурунгаар», «Кек-Тей», «Терех-Хөл» совхозтарның күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын күүсетпээнин четпес деп доктаалда айыткан.

Район, совхоз, ферма болгаш бригада бүрүзүнүң бо чылдың бирги чартыынга ажылының түңнелдерни ханызы-биле анализтеп көөрүн болгаш ёзулуг дээштиг социалистиг чарышты оларның аразынга организастаарын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, партия, профовилел болгаш комсомол эге организацияларынга, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, специалистеринге доктаал хүлээндирип турар. Келир кышка чогуур үезинде ыяк белеткенириниң, малга четчир хемчээлдиг чемнерни белеткээринің немелде организастыг хемчегларни боттандырар талазы-биле ажылды күштелдирерин доктаалда база онзалап демдеглээн.

# МАЛ ЧЕМИН БЕЛЕТКЭЭРИНГЕ — ТЕМП БОЛГАШ ШЫНАР

СЭКП обкомунуң кыйгырыын деткивишаан

## БЕШ ЗВЕНО

**Кавдаашкын болган ужурундан «Өөк» совхозтуң девискээринде сиген шөлдериндеп оът-сигенниң үнгени багай болган. Ынчалзажок совхозтуң бүгү ажыл-ишчилери ниитиниң малынга четчир чемнерни белеткээр талазы-биле СЭКП обкомунуң республиканың бүгү ажыл-ишчилеринге Кыйгырыын деткивишаан, болдунар бүгү үүлдерни кылып турар.**

*Ажыл-агый бо чылын беш муң ажыг тонна сигенни, муң тонна сенажты, 300 тонна витаминниг сиген даланың белеткеп алыр планныг. Кыйгырыг үнген соокда сигенчилерниң ажылы улам хайнындыкының апарган.*

*Бо хүннерде бүгү техниканы болгаш кижи күүнү мал чемнери белеткээринче мобилизастаан. СЭКП обкомунуң бюроюнуң чарлаанын чемнер белеткээринің ийи шалынчы айында планныг онаалдаяы күүседирип хандырары-биле совхозта механизастаттынган беш звенону тургускан. Ооң иштинде Тарлада, Чкаловка-да, Аржаанда үш звено ажылдап турар. Аът машиназы-биле сиген кезер звенону Д. Допуй-оол удуртуп турар. Үк звено ам Севи салбырында сиген кезип турар.*

*Өске бир звено Өөк шыкаазында өлең болгаш хыырсыыш кезип эгелээн. Ону Д. Доржукай баштаан. Совхозтуң төвү Аржаан суурда сиген даланы будурер агрегат ам үзүктелишкин чок ажылдап эгелээн. Аңаа элчегде 4—5 тонна чедир витаминниг сиген даланың будуруп үндүрүп турар.*

*М. ОЮН.*

*Бии-Хем район.*

## ҮЛҮҮБҮСТҮ КИИРЕР БИС

**Тыванның коммунистеринге, комсомолчуларынга болгаш бүгү ажылчы чоннарынга СЭКП обкомунуң Кыйгырыын бистиң агиткварталдың чурттакчылары тапшыскан.**

Мал чемниң белеткели улус ажыл-агыйынга политиктиг үлүг ужур-дузалыын олар бедии-биле медереп билген. Ынчангаш «Мөрен» совхозка 30 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткеп бээр хүлээлгени алдывыс.

Сөглээн сөзүвүстү күүседири-биле агиткварталдан 18 кижи Ак-Чыраада сиген кезип киришпивис. Хүлээлгени чүгле күүседир эвес, харын ажыр белеткээр соруга салдынган. Ниити херекке биче-даа болза үлүүвүс киирер дээш шалыпчы ажылдап тур бис.

**Р. БААНАЙ,**

Эрзинде Мөрен суурда № 7 агитвартираның даргазы.

## АЖЫЛЫ ШУУДААН

**«О. Шынаа» совхозтуң Ак-Чыраада Виктор Янзога удуртқан механизастаттынган бригадазы кыска хуусаада 148 тонна сигенни кезип, белүп, сараатгаан. Чарыштың баштайгы беш хонуунуң түвелиин үндүрген. Кестирикчилер Ойдуп Маадыр-оол, Дамдын Маскыр-оол, белдүрүкчүлер Сергей Халбаа, Владимир Агбаан, тырып боодалдаарынга Балчый-оол Ужар-оол, сараат салыкчылары Михаил Ангыр-оол, Уржанай Дазыл-оол олар шылгарап үнген болгаш хүн нормазын 120-130 хуу күүседип турар.**

**М. ТИРЧИН.**

**Тес-Хем район.**

## ФЕРМАДА

Чартык чылда күрүнеге сүт садар талазы-биле Бии-Хемде «Саян» совхоз үк районда дээре көргүзүглүг ажыл-агыйларның бирээзи. Совхоз 810 тонна сүт дужаар планын 987 тонна кылдыр, 122 хуу күүсеткен. Дөн-Тейде В. И. Шубинге удуртқан № 2 сүт-бараан фермазының коллективиң мурнакчыларның одуруунда чоруп турар. Дуржулгалыг саанчылар Р. П. Глушкова, В. Д. Байкара, А. В. Чамбал олар боттарында быжыглаан иштерининң бирээзинден-не хүнде 15—20 литр сүттүг саан ап турарлар. Саанчылар СЭКП обкомунуң Кыйгырыы-биле танышкаш, мал чемнин белеткелинде идепкейлет киржип турарлар.

**ЧУРУКТАРДА:** мурнакчы саанчы В. Д. Байкара; белүк саанчылар.

**В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.**

## ҮЛҮҮБҮСТҮ КИИРЕР БИС

**Тыванның коммунистеринге, комсомолчуларынга болгаш бүгү ажылчы чоннарынга СЭКП обкомунуң Кыйгырыын бистиң агиткварталдың чурттакчылары тапшыскан.**

Мал чемниң белеткели улус ажыл-агыйынга политиктиг үлүг ужур-дузалыын олар бедии-биле медереп билген. Ынчангаш «Мөрен» совхозка 30 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткеп бээр хүлээлгени алдывыс.

Сөглээн сөзүвүстү күүседири-биле агиткварталдан 18 кижи Ак-Чыраада сиген кезип киришпивис. Хүлээлгени чүгле күүседир эвес, харын ажыр белеткээр соруга салдынган. Ниити херекке биче-даа болза үлүүвүс киирер дээш шалыпчы ажылдап тур бис.

**Р. БААНАЙ,**

Эрзинде Мөрен суурда № 7 агитвартираның даргазы.

бөгүн Тес-Хем районда «Тес-Хем» совхозтуң Дадар-оол Арапчорга удуртқан мал чеми белеткээр механизастаттынган бригадазының шалынчы ажылажинге тураскаадын көдүртүгеш. Бригаданың кежигүннери ниитиниң малынга четчир чемнерни белеткээр дугайында СЭКП обкомунуң Кыйгырыынга харыы кылдыр ажылының темпизин улам бедиткеш, июль 10-дан 20-ге чедир хонуктарда 240 тонна сиген кезип белеткээр планын 276 тонна кылдыр, азы 115 хуу күүсеткен.

Бригада ниитизи-биле 1550 тонна сиген белеткээр даалгазын бүрүн күүседиринге бүзүредиг.

Сигенчилер! Мурнакчыларның үлегерин эдерип, күжениишкининг ажылдаңар!

## БҮДҮН ӨГ-БҮЛЕ-БИЛЕ

Республиканың бүгү ажылчы чоннарынга СЭКП Тыва область комитединиң Кыйгырыын бүгү сигенчи өөрүм-биле бир домей, үүладүлүүнүн база деткип тур мен. Оът-сиген чегей болган бо чылын ол Кыйгырыгны кончуг чугула деп бодаар мен. Байдал нарын турда, мал чемнерин белеткээр талазы-биле шыңгыы хемчегларни алырының негеттининң келгени моон илдең.

Мал чемнериниң белеткелиниге чоннуң бүгү кежектериниң массалыг киржилгези, ол чугула сорулганы күүседиринден кым-даа дашкаар артпас болуру, массалыг патриотчу көдүрүүшкүн көдээ ажыл-агыйда тургустунган берге байдалдан үштүнар арганы бээр дээрзин Кыйгырыгда опзалап айыткан болду. Мээн өг-бүлем иштинде кадайым, уруум база оглум дөртээлээн дерт үш километр ырак Мөңгүн-Тайгадан Ак-Чыраада келген мал чемниң белеткелинде киржип тур бис. Кадайым — повар, уруум ооң дуалакчызы, оглум хлеб быжырып турар. Мен бодум холбиле сиген кезер звеновуң удуртукчуузу мен. Кайызыстың-даа ажылдан турары багай эвес, сигенчи бригаданың хүндүлел самбыразынга-даа кирип тур бис. А мээн звеномга, социалистиг чарыштың негелдезин ёзугаар, Күш-ажылчы алдар тугун сөглүг беш хонуктың түңнели-биле кедургеп.

«Малчын» совхозтуң Ак-Чыраа бригадазында мурнакчыларга материалдыг болгаш моральдыг деткимчелиг көргүзүп турары багай эвес. Ылаңгыя «Мурнакчының столуң» тургусканы солуң. Социалистиг чарыштың тиилекчизи болган кижи арыг-силиг болгаш тускай бижиктиг ол столга халас чемнеңир. Пресстекчи комсомолчу Олег Доңгактан эгелээш ол столга олурган мурнакчылар хөй.

Бистиң бригадада 30 кижи бар. Оларның сези хол кадыры-биле кезип турар. Өскелери чеди трактарда быжыглаттынган. Хөпээнпеп, сараатгап турар улус база бар. Бо хүнүнерге чедир 200 ажыг тонна сигенни белеткээш, ооң бежен тонназын совхоз төвүнде чүдүрүп чоруттувус. Ам-да 400 хире тонналы моон белеткээр ужурлуг бис.

**Х. ШӨЖҮҮ,**

**«Малчын» совхозтуң холбиле сиген кезер звеновузуңуң удуртукчузу.**

## ГУМАНИЗМНИҢ, ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ НАЙЫРАЛДЫҢ БАДЫТКАВЫШААН

**Делегейниң XII Москва кинофестивалының байырлыг хаашкыны.**

Делегейниң XII Москва кинофестивалы бистиң чурттуң найысылалынга июль 21-де доозулган болгаш деңнелгелиг кинематографтарның гуманизмге, тайбыңга болгаш улустар аразының найыралыңга шынчызын бадыткаан.

Кинонуң күүлүг, утка-шынар талазы-биле демократтыг ажыл-чорудулгазының, эки сеткилди, чөптүг чоруқту, хостагланы, тайбыңны, улустар аразынга найыралды быжыглаарын, оларның утаан-бодал талазы-биле аразында харылзаазын хөгжүдерин боттандырарынга кино уран чүүлүнүң ужур-дузалыын Москва шуулганының киржикчилеринге Леонид Ильич Брежнев чедирген байырынга илереткеп. Фестивальдың экраны ону ойынначаа-биле бадыткаан.

Беш диптиң чүс чурттарының кинематографистериниң төлээлериниң киришкени кинонуң ол кайгамчык байырлалының байырлыг хаашкыны «Россия» гостиницазының Төө фестиваль залынга болган.

Конкурстуң жюризи Станислав Ростоцкий, Анатолий Алескин болгаш Леонид Махнач оларны чылганнар адыш часкаашкыннары-биле уткаанар, олар тиилекчилериниң аттарын адап, фестивальдың шаңналдарын тывысканнар.

**Долу метражтыг уран-чечен фильмнерден** алдын шаңналды «Кыдыгатган кижи» (режиссеру Жоао Батиста Моравеи Андраде, Бразилия), «Хоозураан шөл» (режиссёру Нгуен Хонг Шен, Вьетнам) болгаш «Тегеран-43 (режиссёрлары Александр Алов биле Владимир Наумов, ССРЭ) деп киноларга жюри тывыскан.

Мөңгүн шаңналды «Түр үеның дываажи ораны» (режиссёру Андраш Ковач, Венгрия), «Шаңнал» (режиссеру Бьерн Льен, Норвегия) болгаш «Боралгактыг хем» (режиссеру Огури Коеи, Япония) деп кинолар чаалап алган.

Расизмге удур демиселге салыышкыны дээш «Кайгамчык үүлдер чуртунда Али» (режиссеру Ахмед Рашеди, Алжир), гуманизмни болгаш сагыш-сеткилдиң темазын хаидыр көргүскени дээш «Йо-хохо» (режиссеру Зако Хеския, Болгария), ниитилел мурнунга кижиниң ээ-харыысалгазының дугайында теманы сайзыратканы дээш «Бо минута, бо үе» (режиссеру Иржи Секвенс, Чехословакия) болгаш антифашист теманы солуң кылдыр көргүскени дээш «Парижте тайбыңның сезону» (режиссеру Предраг Голубович, Югославия) деп фильмнерге жюри тускай шаңналдарны тывыскан.

Мерседес Сампьетрога («Октаргайда Гари Купер», Испания), Маягозель Аймедовага («Джамалдың ыяжы», ССРЭ) херээженнер ролюн эки күүседкени дээш, Карл Меркартце («Бокерер», Австрия), Тито Хунчога («Кызыгаарчылар», Куба), Роман Вильхельмице («Дүшеки ховаган», Польша) олар эр улустуң ролдарын эки күүседкени дээш шаңналдарны тывыскан.

«Чечек тутқан кижи» (режиссеру Никос Дзимас, Греция), Бо чорук Уайнбаага болган» (режиссеру Федерико Гарсия, Перу), «Эртенги туман» (режиссеру Лауро Антонио, Португалия), «Сюрбиниң ак өңү» (режиссеру Юлиан Мяху, Румыния), «Далай эринде дүне» (режиссеру Эркко Кивикоски, Финляндия) деп киноларга жюри тускай дипломнарны тывыскан.

**Уругларга фильмнерден** алдын шаңналды «Кара дагаа азы чер адазының чурттакчылары» (режиссеру Виктор Гресь, ССРЭ) деп кинога жюри тывыскан. **«Дээрге чедир үнген сиген»** (режиссеру Дьердь Палашти, Венгрия), «Маңганиннин» (режиссеру Джон Ханя, Австрия) болгаш «Хаан болгаш куш» (режиссеру Поль Гримо, Франция) оларга мөңгүн шаңналдарны тывыскан. **«Даъс кара аът»** (режиссеру Кэролл Баллард, АКШ) деп кино тускай шаңналды алган.

**Кыска метражтыг фильмнерден** алдын шаңналды «Сальвадор чоп тиилээр!» (режиссеру Диего де Ла Тексера, национал хосталганың Фарабуидо Марти аттыг фронтузу) болгаш «Сээң адың кымыл» (режиссеру Пакар Пиел, Камбучия) деп кинолар чаалап алган. Мөңгүн шаңнал «Авалардан айтырыкар» (режиссеру Григорий Денисенко, ССРЭ), «Дош садыкчылары» (режиссеру Густаво Гуайасамин, Эквадор) болгаш «Кымның оглу мен?» («Глобус» деп чогаадыкчы бөлүк, Болгария) деп киноларга онаашкан. «Чүрек» (режиссеру Лео Бакрадзе, ССРЭ) деп кинога тускай шаңналды тывыскан. Хүндүлүг дипломнар-биле «Чилиден чоруткан бижик» (Авторлар коллективи, Чилиниң патриоттуг күштери), «Дилемма» (режиссеру Джон Халас, Великобритания) болгаш «Өскелер дег» (режиссеру Венсан Даррас, Франция) деп фильмнер шаңнатканнар.

Кинофестивальдың оргкомитединиң даргазы, ССРЭ-ниң Күркинозунуң даргазы Ф. Т. Ермаш Москвага болган бо көрүлде ажыл-ишчи болгаш найыралдыг байдалга, бот-боттарының билчириин болгаш кады ажылдажылганың байдалынга эрткен дээрзин демдеглээн. Фестивальдың экранынга үнген киноларның утка-шынары аңгы-аңгы-даа болза, оларның авторлары тайбының болгаш кижиниң салым-хуузу дээш ээ-харыысалганы көргүзүп турарын ол чугаалаан. Бөгүнгү кинематографтарның чогаадыкчы ижиниң эң тергиин болган лауреаттарга изиг байырны ол чедирбишаан, делегейниң кинозуур улам деңнелгелиг болурунга бо доозулган фестиваль идиг болур дээрзинге бүзурелии илереткеп.

Делегейниң XII кинофестивалы хагдынган деп чарлаттынган. **СЭТА-ның корр.**

## СЭТА-НЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

**Делегейниң хөй-ниитизиниң санал-оналыңга чөңгээлевишаан база улустар аразының эрге-хөөйлуларының бүгү-ле норма-чижектерин үреевишаан, араб улустарга удур дээрбечи халдаашкынын болгаш аггрессиязын Израильдиң удуртукчулары калбартып уламчылавышаан. Ол кем-буруулуг калбартыышкынның чаа чадазы сөөлгү хүннерде тайбың ливан хоорайларже болгаш суурларже база палестин дескеннерниң лагерьлеринче израиль аг-шеригниң араатанзыг халдаашкыннары болган. Агаардан, кургаг черден болгаш далайдан израиль бомбалаашкыннардан болгаш бөлаашкыннардан хөрээженнер, чаш ажы-төлдер болгаш кырганнар колдады, кандыг-даа буруузу чок чүс-чүс кижилер өлген, муң-муң ыңдыг кижилер балыглаттырган. Өлүрүп хөрап турарларның саны өзүп турар. Ливанның найысылалы Бейрут хоорайның барыын талакы районнары онза кадыгдошкун үрегдөнчи согуушкунарга таварышкан.**

**Американың Каттышкан Штаттарының талазындан мактал-деткимче турбаан болза, Израиль мындыг чөңгээчи болгаш дерзии үүлгедимишкиннерни кылып шыдавас турган боор. Ливан чурттанчы чонче болгаш Ливандан түр чурттаар оран-суур тыпкан палестиннерже халдаарда Израильдиң аъыглап турар чепсентери харын АКШ-тан ыңда сөөксээл чок иээп турар. Өске кым-даа эвес, чогум-на харын АКШ Тель-Авивти камгалаарын, араб чурттарга хамаарыштыр ооң аггрессчи үүлгедиглерин агартырын оралдажып турар. Кэмп-Дэвидке арабтарга удур чедип алдынган сүлчээ талазы-биле база бир мөштанчы — өгипет удуртулганың түрүмжү база Израильдиң аггрессиязының калбарарынга идиг берип турар.**

**Израильдиң Ливанга удур аггрессиязының палестин шимчээшкинниниң ливан девискээрде турар отрядтарын чылча шаварын, Израиль-биле сепараттыг дугуржулга кылырынче ону албадаарын болгаш Чоокку Чөөн чүкке бүгү талалыг, чөптүг таарыштыр шиитпирээшкин чедип алырының перспективазын улам ыңай чылзырын ораладамыр деп Кэмп-Дэвидке салдынган сорулгаларны чедип алырынче шуут угланган.**

**Араб улустарга хамаарыштыр Израильдиң аггрессиязының болгаш терроруның чаа актыларын Совет Эвилели шиитпирииг бүрүү шаап турарын медеглээр кыдыр СЭТА төлээлеттирген. Калчаалыг аггрессияга таварыкып турар Ливанның чазаа болгаш чоңубиле, Удурланышкынның палестин шимчээшкинни-биле, боттарының дүрүм ёзугаар эргелерин болгаш эрге-амыктарын эрес-маадырлыг камгалап турар бүгү-ле араб улустар-биле совет кижилер эпсеткилин каттыштырып турар.**

**КНО-нуң Уставында кардунген делегейниң зң шыңгыы хемчегларын аггрессорга удур амыглаар ужурлуг. Израильдиң аггрессиязы болгаш ооң урнуктары дээш харыысалганы ооң камгалачылары база ооң-биле үлежип хуваажыр ужурлуг.**

**Дайын ортүнүң калбарарының айыылын чайлаавыр төлээде, Ливанче израиль аггрессиязы деп-дораан ара сөксөдыры эргежок чугула. Чоокку Чөөн чүкте ок-боо-биле айыылдыг оюнну чон кылыр болгаш Чоокку Чөөн чүкке таарыштыр шиитпирлээшкинниң база ол девискээрге бүгүзөге чөптүг болгаш быныг тайбыңны доктаавып тургузарының оруктарын жаллективетиг, ак сөткилдиг дипеп тывариның аргалалыынче кирер ис болгаш.**

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: күүселденің хыналдазы

# ШИИТПИР ХҮЛЭЭП АЛДЫНГАН СООНДА...

—«Шиитпирни хүлээп алгаш оок аныттынган хуусаазында ынап-ла күүсеттингеп турарын чедип алыр херек. Контрольду күштелдирери чогум-ла маңаа дузаларвр ужурлуг. Ол үстүнден болгаш адаандан хары утпа, доктаамал болгаш оперативтиг боттанган турар ужурлуг» — деп, СЭКП ТК-ның Чикгиже секретары эш Л. И. Брежнев партияның XXVI съездизинге чугаалаан.

Бистиң районнуң партия организациязы бодунуң организачы болгаш политиктиг ажылын съездиниң негелдерииге дүүштүр улам сайзырангайжыттышаан, күүселдени хынаар болгаш контрольдаарының аргаларын, дурукулгалын улам байдып турар. Бо ажылдың тодаргай системазы бисте тургустунган. Ол чорук районнуң экономиказының болгаш культуразының кол айтырыгларын шиитпирлээрии доктаамал контрольдаар арганы берген.

Райкомнуң аппарады документилер-биле ажылды улам сайзырангайжыдарының, күүселдени хынаарын болгаш контрольдаарын база ажылчы чонпарның чагааларын, хомудалдарын көөрүн организастаар талазы-биле ажылдың баш бурунгаар доктаттынган чурумун ёзугаар ажылдап келген.

Амгы үеде контрольда турар 68 докталдың күүселдезин боттандырарының планын ажылдап кылгаш, тускай напкаларны тургускан. Күүсеттинген бүгү докталдарны контрольдап ёй-шаанда ушта бижип келген. Эрткен чылын 39 докталды контрольдап ушта бижээн, оларның боттанныышкынында хамыдыыкчын чок.

Райкомнуң бюрозунга болгаш пленумнарынга эң чугула айтырыгларны тургузуп, ону бүгү талалыг сайгарып көөрүп, тодаргай шиитпирлерни хүлээп алырын, оок күүселдезин эки организастаарын кичээнгейниң төөнүге тургускан. Эрткен чылын база бо чылдың эрткен айларында бюрога көрген докладтарның хөгжүлдезиниң талазы-биле 10 айтырыгны чугаалашкан. Шиитпирлер күүселдезин контрольдаарының болгаш хынаарының айтырыгларын бюрога доктаамал чугаалажып келген. Чижээ, «Инити билиг школаларының өөренчилерии кижизидерии болгаш оларны күш-ажылга белеткээрии улам шинай сайзырангайжыдар дугайында» райкомнуң болгаш райкүүскомнуң докталының күүселдезии бюрога чугаалашкан. Ол шыкаш бюронуң хүлээп алганы: «Социалистиг өнүнүң камгалалын хандырар талазы-биле план-хемчегler дугайында» докталды «Х Улуг хурал» совхозтуң директизының. «Хүлээп алган шиитпирдериниң контролюн болгаш хыналдазын организастаар талазы-биле ажылдың партия, эге организацияларында байдалы болгаш ону экижидериниң хемчеглериниң дугайында» докталды «Тиилелге» совхозта парткомнуң канчаар күүседип турарының дугайында база бюрога көрген.

Бо чылын чеди шыдыг айтырыгны бюрога дыннаан. Мурнунда хүлээп алган шиитпирлер күүселдезиниң контрольдаарының болгаш хынаарының айтырыгларын бюрога доктаамал чугаалажып келген. Чижээ, «Инити билиг школаларының өөренчилерии кижизидерии болгаш оларны күш-ажылга белеткээрии улам шинай сайзырангайжыдар дугайында» райкомнуң болгаш райкүүскомнуң докталының күүселдезии бюрога чугаалашкан. Ол шыкаш бюронуң хүлээп алганы: «Социалистиг өнүнүң камгалалын хандырар талазы-биле план-хемчегler дугайында» докталды «Х Улуг хурал» совхозтуң директизының. «Хүлээп алган шиитпирдериниң контролюн болгаш райкомнуң хемчегlерии эге организацияларының хөй кезии ажылдап кылып турар.

Ынчалза-даа ажылдап кылдыган ол хемчегlерии күш-ажылчы коллективтерде күүсеттиишин турарынга контрольду чамдык парторганизациялар ам-даа кошкак тургустунганындан ажылдап кылдыган чамдык хемчегler саазын кырында артып турар.

Мурнунда хүлээп алдыган докталдар күүселдезии партия хуралдарынга информастаарын чамдык парторганизациялар четпес боттандырган. Кызылдың күш фабриказында, Черби, Элегес-Аксы сууларда. № 2 КМК-да, оруксептелге тудуг участогунда, № 813 геология-шинчилел бөлүүнде парторганизациялар партия хуралдарының протоколдарын, райкомнуң пленумнарының, бюро хуралдарының шиитпирлерии күүседип турарының дугайында информациялары ёй-шаанда тургуспайн, ону райкомче чорутпайн баргылаар.

Райкомнуң VIII пленумуига санал берген коммунистер район организациязарының адрезинге шынгыы шүгүмчүлелдерии кылгылаан. Ону боттандырарывын тускай хемчегlерии ажылдап кылгаш, күүселдезиин организастап турар. Чижээ, «Көк-Тей» совхозта саар инектериии дөртен хире хуузу кырып, олардан саар сүт эвээжээнии дугайында шүгүмчүлел аңаа болган. Ол санаалды ёзугаар чамдык хемчегlерии райкомга киргеп, оларвын 68-ии ёй-шаанда харыылаан. Аас-биле киирген 159 дилегnии 82-ии ёй-шаанда, чогумчалыг шиитпирлээн.

Райкомга хамаатыларның бижимел-даа, аас-биле-даа киирген дилегlерииң үчёдуп тургускаш, ону чогуур үезиндe, шын шиитпирлеп көрүп турарын хүн бүрү контрольдап, ону квартал санында түнеп келген.

Эге организациялар шиитпирлер күүселдезии контрольдаар талазы-биле ажылды экижидерииин хемчегlерии ап чорудуп турар. Райкомнуи пленумнарының, бюро хуралдарының докталдарын күүседириниң хемчегlерии эге организацияларының хөй кезии ажылдап кылып турар.

Ынчалза-даа ажылдап кылдыган ол хемчегlерiнiң

# БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

## БИЛИГЛЕР ДЭЭШ

«Удмуртия» деп ном үндурер черниң национал школаларга таарыштыр үндурген чаа номнары чаштарга быжыг билигни бээр. Ол номнарның дыка хөйүн автономнуг республиканың ангы-ангы районнарынче, Татарияның болгаш Башкириянның удмурт школаларынче чорткан.

Янзы-бүрү өнер-биле каастаан «Үжүглелдерни», төрээн дыл болгаш литература номнарын тургузарыңга эртемденнер, педаготтар, чогаалчылар киришкеннер. Башкыларга хамаарыштыр үндурген номнарда сураглыг педагог В. А. Сухомлинскийниң «Башкыга түс сүме», «Ёзулуг кижиниң канчаар кижизилерил» деп ажылдары база бар.

Коми АССР-ниң бүгү-ле национал школалары чаа номнар-биле келир өредилге чылынга үткүштүр хандыртынган. Оңу республиканың ном үндурер черниң болгаш типографияның ажылдакчылары кылып үндүргеннер. «Үжүглелдерни», «Номчулга номнарын» болгаш төрээн дылга парлаан өске-даа номнарны хүүсаалаан эрте, чараш кылдыр каастап үндүргеннер.

«Школьная библиотека» болгаш «Малыш» деп белүктерин үндүрүп турар номнары чаштар ортузунда аажок сураглыг. Коми дылда үнүп турар номнарны парлаарыңга авторлар база идепкейлиг киржип турарлар. Бо чылын үк республика чаштарга чартык миллион экземпляр номнарны үндүрериң көргеп.

Харьковтуң «Коммунист» фабриказы үжүглелдерге үндүрер техникаларны белетеп, оларны Россия Федерациязының, Украинаның, Азербайджанның болгаш Таджикистанның школаларынга ажыглаар өредилге номнарының сөөлгү белүүн ам үндүрүп доозкан. Чагыгларны дүргеп кылырынга, продукцияның шынарын бедидериңге будурүлгени техниктиг эде дерээни үлүг идиглиг болган. Номнарның быжыг болурунче үлүг кичээнгей салдынган. Бирден беш класс, төөгү өөренилчилериң номнарын дөрт чыл дургузунда эдилээр кылдыр үндүрген. Янзы-бүрү өнерлиг чурүктарлыг номнарны чүгле бирги класстың чылдар албас. 1—6 классчаларның өредилге номнарын фабрикага өөскөт аргазы-биле парлаан.

Чүртүң ном үндүрер черлери чаа өредилге чылынга үткүштүр бүдүн чартык муң ангы өредилге номнарын 220 миллион ажыг экземплярлар кылдыр үндүрген.

ССРЭ-ниң Бирном үндүрер черинден биске дыннатканы болза, боттарының хүлээлгелерин бир дугаарында Киргизияның, Латвияның, Эстонияның, Россия Федерациязының чамдык автономнуг республикаларының болгаш областары күүсединкен.

Өредилге номнарының шынарын Белоруссияның, Молдавияның, Украинаның ном үндүрер черлери экижиткен. Чаа программага дүүштүр дашты англи, немец, француз дылдарның номнарын бээр болгаш алды класстарның өөренилчилеринге үндүрген.

(СЭТА-ның корр.).

## СЕМИНАР-ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАД

**СЛУЦК (МИНСК ОБЛАСТЬ).** СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр кадзо ажылагыйга хереглээр мергежилдиг кадрлар белеткээрин сайыраңгайжыларының дуржулгазы — Слуцкиниң КШТУ-зунга июль 21-де ажыттынган Бүгүзавилелдиң семинар-чөвүлел хуралының темазы ынды. Кадзо профтехучилищелерниң будүрүлге өредилгезиниң мастерлери, башкылары болгаш директорлары, профессионал - техниктиг өредилге талазы-биле областарының эргеледдеринiң болгаш республикаларның күркомитеттеринiң улуртукчулары, СЭКП ТК-ның база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң харысалгалыг ажылдакчылары ында киржип турар.

(СЭТА).

# РЕВОЛЮСТУГ ЧОРУДУЛГАНЫ ХАНЫЛАДЫР

**МАНАГУА. (СЭТА-ның корр.).** Революция тиилелгениниң ийи чыл оюн Никарагуаның улузу байырлалдыг-биле демдеглээн. Массалыг митингилер болгаш чыскаалдар бүгү чуртка болуп, оларның киржикчилери революстуг чорудулганы калбартыр болгаш ханыладыр, иштики болгаш даштыкы реакцияның чиизиниишкиниринге ойтур шаа-бышкынын бээр, революцияның чаалап алышкыннарын сереңчилеллиг камгалаар деп быжыг шиитпирлиг чоруунун дугайын мелеглээнiер.

Никарагуа найысылалга болган митингиге чартык миллион хире кижи киришкен. 40 чыгаа чурттарның Managуала байырлалга барган төлөөлекчилеринге олар изиг бойыр чедирип турган. ССРЭ-ниң Чогаалчылгалар болгаш ажы-шкынныр херектериниң талазы-биле күрүне комитединiң даргазы И. С. Наашков башталыр совет делегация база ында барган.

Бистиң улузувус тиилелгени улуг каржа-когарал-биле чедип алган, ынчангаш телевилеттингеи программавыстан кажан-даа чайлавас бис дээш, Национал чаартылга чазааның удуртур чөвүлелиниң башкаракчызы, Национал хөсталганың Сандино фронтузунуң Национал удуртулгазының кежигүнү Даниэль Ортега ол митингиге чедеглээн. Никарагуага хамаарыштыр америк администрацияның чорудуп турары коргуларының, кыжаныгының болгаш экономиктиг ыйышкын кылырының политиказын шиитпирлиг буруу шапкан, ханныг өлурукчу диктатурага бүгү талалыг деткимчени Вашингтон өнгөн чылдар дургузунда көргүзүп келген, а бүгүн чедир сөктүнмээн сомосачы өлурукчулерге болуунуң дескээрин тыныш турар, олар Никарагуаже ажык халлаашкынга белеткелди кыла эртип турар деп ол онаалап демдеглээн. Биске ыйышкын кылыр чүвөдин АКШ шеглеп, Никарагуаже-даа, Төп Американың өске-даа чурттарынче шериг халлаашкынарын кыдыр төөр болуунун планнарындан Вашингтон ойталаарын негеп турар бис.

Дөртен чыл туруп келген саттынымчы диктатуралап салгал кылыр алдынган экономиктиг улуг бергедашкиннерде республика тавыжын тураарын оратор онаалап демдеглээн. Ол бергедерни ажып эртерде Никарагуа делегейнiң дыка хөй чурттарының, олардың аразында Кубаның, Совет Эвилединиң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының дузаламчызынга даянып турар. Бистиң революционнуг улам-лап турар, социал-экономиктиг чаартылгалар хераа-ан улам быжыглаарынга илигиг чаа каш-даа хөөлдуларны ынчангаш бөгүн хүлээп ап турар бис деп ол чугаалаан.

Дыка хөй улуг чер байларының, чиижен салыгжыларының болгаш үлетпур эдеринiң өнчүзүн хураар дугайында чарлыкты митинг киржикчилери диктатураның адын часкап турда Д. Ортега номчуп дыннаткан. Оларның дыка хөйү Сомосаның ёзу-чуруму-биле кады ажылажып, никарагуа улусту үптеп, ажок хөй капиталларны оортан ушта сорун ап турганнар, а революция соонда чурттан деңнеп үнгеннер. Оларның чамдыктары Никарагуага артып калган, экономиканы ажыгы-биле дорайталып, контрреволюстуг идегеттерни деткип туруп бергеннер.

Черни хоюшул чок тараачыннарга болгаш дүүнгү хелеңнiктерге дамчыдып бээрин көрүп турар аграр реформалының дүтайында хөөлдүүнүң чаа негеглелеэйн хүлээп алганының дугайын никарагуа удуртукчу шинатказ. Ында ажылагай кооперативтерниң түзүлгэзинде ында ажылагай бүтүрүлгезинiң улам ажыстыг болган сайызанган хевилелерин иштеп-ээрипкинче үлгаган хөөлдүүнүң база хүлээп алган.

Никарагуаның революстуг чорудулгазы чатчыңкыннар хөсүүр болган боттарының чайынчы авангарды— Национал хөсталганың Сандино фронтуну башкаан ажылчы чоннар оларның мурнунда турар сорулгаларны күүсеглер аарарине өөрөөп, чайгылыг чаа бижиглиг ирелейтээн.

**А. ВОРОПАЕВ,**
**О. КОЛЕСНИКОВ.**

# АРААТАНЗЫГ ЧАА ҮҮЛГЕДИИШКИН

**БЕЙРУТ.** (СЭТА). Июль 20-ниң эртенизе израиль самолёттар Набатиеже агаарда халдаашкын кылган. Ол мыкаш Шкиф шивээ. Аонун дээр чурттакчылыг чер, Хаука суур болган Набатиены Ливанның төп областары-биле холбаштырып турар кол орук база бомбалаашкыга таварышкан. Израильдин үтер-боолдары Али-Кантару дээр чурттакчылыг черни, а ливан сепаратистер — Хаббуш деп кежээ суурну боолаан. Дүче када израиль десантниктер Касмия девискээринде көнүртүү эвлел алырын оралдашкан, ынчалза-даа Удуланыышкынның палестин шимчээшкининiң болгаш национал-патриоттуг күштериниң каттышкан күжү оларның шивар халлаашкынын өйтүр шаткаш, оларга улуг чидиргини тавалыштырган.

Бейрутче сөөлгү үдаа араатанзыг халлаашкынның түнелинде 1100 ажыг хижи алган болгаш балыгланган. Израиль агаардан, курлаг чергеи болган далайдан-даа чурттуг мурнуу талазынын бүгү дээскээринче херек кырында согуушкуну кылып турго. Массалыг информация чүүлдери Набатиеда, Тирде, Сайдада, Аринчда, Аёшиеда, Хаббушта, өске-даа чурттакчылыг черлерде, а ол мыкаш палестиннерниң Рашидие, Абуаль-Асвад, Бурдж Аш-Шимали лагерьлеринде өөттер болган бустуушкыннар дугайын чыгаалдын турар. Июль 19-та янтизи-биле чурттакчылыг 62 черлерже агрессорлар хаттаашкын кылган.

Чүртүң мурнуу районнарында электри деткээн болган суг дамчыдылгазын чыгаалдан үндүрген, дыка хөй будүрүлге, алban черлеэп, школалар, эмнелгелер, кедзе ажылагай фермалары үзүткаттынган, садтар болган тараа шөлдеэп өөттенген. Чүрттакчылар тогулчуле бомбоубежищелерге болгаш камгалалыр тудугларга турар ужуга таварыжып турар. Израильдин агаар аравтанары чонмук болгаш транспоруттуң шимээшкининге шаптыктап, берегеледер дээш оруулгалы, ковурулгалы, эстакадаларны кара-ажогго үрегдеп турар. Шериг корабльдери үтүлүлче мурнуу-талаа эмнелгелерге көрүп. Ливанның сөөлгү үүнүнде коруктуң хереглеп оруктуң боолан, оон-биле чаартылгаларга болгаш чүүлдерни ыыткыр-ыйтан болган үүбомбалаашкынарыктан тескен чонмук шимээшкининге шаптыктап турарлар.

Ливан улус болган палестиннер тайбың хоорайларын болган суурларны Израильдин үүчү-сокоал чокка бомбалаар туралыг кулемнээшкин-биле боотү шаап. Тель-Авивтин малый үүлетпишкиннерин, эмнелгелер, кедзе ажылагай фермаларны үзүткаттынган, садтар болган тараа шөлдеэп өөттенген. Чүрттакчылар тогулчуле бомбоубежищелерге болгаш камгалалыр тудугларга турар ужуга таварыжып турар. Израильдин агаар аравтанары чонмук болгаш транспоруттуң шимээшкининге шаптыктап, берегеледер дээш оруулгалы, ковурулгалы, эстакадаларны кара-ажогго үрегдеп турар. Шериг корабльдери үтүлүлче мурнуу-талаа эмнелгелерге көрүп. Ливанның сөөлгү үүнүнде коруктуң хереглеп оруктуң боолан, оон-биле чаартылгаларга болгаш чүүлдерни ыыткыр-ыйтан болган үүбомбалаашкынарыктан тескен чонмук шимээшкининге шаптыктап турарлар.

Ливан улус болган палестиннерге дамчыдып бээрин көрүп турар аграр реформалының дүтайында хөөлдүүнүң чаа негеглелеэйн хүлээп алганының дугайын никарагуа удуртукчу шинатказ. Ында ажылагай кооперативтерниң түзүлгэзинде ында ажылагай бүтүрүлгезинiң улам ажыстыг болган сайызанган хевилелерин ыыткыр-ыйтан болган үүбомбалаашкынарыктан тескен чонмук шимээшкининге шаптыктап турарлар.

Ливан улус болган палестиннерге дамчыдып бээрин көрүп турар аграр реформалының дүтайында хөөлдүүнүң чаа негеглелеэйн хүлээп алганының дугайын никарагуа удуртукчу шинатказ. Ында ажылагай кооперативтерниң түзүлгэзинде ында ажылагай бүтүрүлгезинiң улам ажыстыг болган сайызанган хевилелерин ыыткыр-ыйтан болган үүбомбалаашкынарыктан тескен чонмук шимээшкининге шаптыктап турарлар.

ПХО-ның Күүскомунун даргазы Я. Арафат Ливанда Израиль кем-бүрүүлүг чүдүлгээшкиннери Каттыжан. Штаттарның чолуна тутуп болган амгы чергеи улус куштүг керектерге-биле кылып турарын мелеглээн.

Хамаатыг чоннe — ливанно болган палестиннежe чурттакчы халлаашкынарны кыдыгаан, израиль ас-шеригле-организоттарынган террорчу боттарынмоын, аңаа Каттыжан Штаттарның планнап болгаш бүүлээр дайынны ол хижидилге шүүт чүүткээры-биле чорудуп турарын ол дайыткан.

**КУВЕЙТ.** (СЭТА). ПХО-ның Күүскомунун даргазы Я. Арафаттың дилээн ёзугаар аосй чүрүмнүүрүн кады камгалыыр Чөвүлелге четвертте Ливанга чүүр израиль агрессия дугайында чугаалажыгыбиле Туниске очул хүндүлүг чыгылар дээнге КУНА агентилел дыннаткан.

# ВСР-ниң ДХМ-ниң медеглели

**ХАНОЙ.** (СЭТА). Вьетнам Социалистиг Республиканың Даштыкы херектер министерствозу «Камбучия талазы-биле делегей конференциязы» дээр чүүлдүн шиитпирин шынгыызы-биле бүрүү шапкан болган ону хөөлдүүн ташкаар болган күүн чок деп самай турарын ВСР-ниң ДХМ-ниң июль 20-де ыыза таратказ медеглелиниң чугаалап турар.

Ол «конференциянын» киржикчилериниң саналдаан чүүлдери Мурнуу-Чөөн Азияда дүшкүүрлүг чорукту хевээр арттыраарының ёзулуг чыыдалларын хажыыр көргүзеринге хизээлеттингеи болгаш Камбучия Улус Республикының хамаарышпас чорууна болгаш бот догуннаашкынынга каржы халгаалдашкын болуурун онгочиитпе айыткан.

АКШ болгаш Кытат Камбучиниң катап тургустунарынга шаптыктаар, ол чүртче полпотчу белүглеңнишкиннiң болгаш өске-даа кижер реакционерлернiң ээп келиринге орукту ажыдар. Индий-Кытаттың күрүнелеринге ыйыгыышкын кылырының каныыг-даа оралдажыышкынарын, империализмге болгаш реакцияга тударымчалыг шиитпирлерни оларга албадаарры чайлаан чок буураашкынга таваржыр апаар.

ВСР-ниң чазаа Нью-Йоркка болган «конференциязы» дээр чүүлге хамаарыштыр Камбучия Улус Республиказының шынны туружун, а ол ышкаш Индий-Кытаттың үш чүрттазының даштыкы херектер министрлериниң Мурнуу-Чөөн Азияны тайбынныг болгаш ол нарынын улустарының болгаш өске-даа чүрттарның ишткы херектеринге америк империализмниң болгаавлаашкынынга удурлажыышкынын демдеглээн. Ол, регионда тайбынныг болгаш өөжүргалыг чорукту хереэнээн ангыда оларның боттарының-на эрге-ажыктарынга буза кыжаныг боолуп турар. Пекинниң гегемонистиг чүткүлдерин олар ынчаар хөөкүүрүп турар-дыр.

# САЛЬВАДОРДА БАЙДАЛ

**САН-ХОСЕ.** (СЭТА). Эртикен неделяда Сальвадорга барыын үеделиг терроризм 100 ажыг хижи өлген. Оон мурнуладгы чеди хоюк дургузунда 135 сальвадорлар өлүткеккен. Ол дугайын Сан-Сальвадорнуң архиепископу Аотуго Рубера-и-Ламас медеглээн. Дыка хөй патриоттарны тинчыллаашкын шагы бериктээн үеде полиция боолан каанын ол онаалап демдеглээн. Чалатенанго департаментиге өөскүлүг аг-шериг эдилеглиг дерзин темселерни боттандырып эгелээнин сальвадор тура талыкчыларнуң «Вепсеомос» дээр чаажыт радиостанциязы тодаргай дыннаткан. 500 солдаттыг түскэй бригадазы хүнтү четкеттээ тургускан, оны Гондурас-биле кыдыгаже октаан. Ол дерзинлекчилериниң сорулгазы чүл дээрге, Чалатенанго болган Морасан деп кызыгаар зоналарны «дайзынкаралан арыгларын». Аркатао тооройдан партизаннарны үндүр ойлаарры, ол ышкаш сальвадор десканнеринiң лагерьлериге согуушкунну таварыштырары болур.

Америк шериг чөвүлекчилериниң бодалы-биле алыгга, үе бригаданы Гватемаланың болган Гондурастың диктатору Ёзу-чурумнаалының хүнтүнүң ёзугээрин берип турар шериг кезектери-биле күш кичээл болуп. Ол кезектерни АКШ чепсегээн болган оон «специалистерин» кереткен.

* * *

**НЬЮ-ЙОРК.** (СЭТА). «Сальвадордан холдарынаа маадырлар», «Никарагуа таалээн болгай, Сальвадор бага тиилээр?» — ындыг доозулгалыг маралыг кыскаал Сальвадорнуң болгаш латин-америк өске-даа чурттарның иштики херектеринге америк империализмниң болгаавлаашкынынга удурлажыышкынын демдеглээн кыдыгаан «Нью-Йоркта кудумчуларның таварты эртикен. Анаа хоорайның чүс-чүс чурттакчулары киришкен. Никарагуа революциязының тиилелгенiниң ийи чыл оюнга тураскаатказын кыскаал «Токкичс-сикер-плэт» дээр палкка хөй шактыг митинг-биле доозулгаан.

Пуэрто-Риконуң хамаарышпас чорууна дээш маадырлыг земселели, чурттаалгының чеже киржип америк жилдаатаа болгаш өске-даа кижер реакционерлернiң ээп келиринге орукту ажыдар. Индий-Кытаттың күрүнелеринге ыйыгыышкын кылырының каныыг-даа оралдажыышкынарын, империализмге болгаш реакцияга тударымчалыг шиитпирлерни оларга албадаарры чайлаан чок буураашкынга таваржыр апаар.

ВСР-ниң чазаа Нью-Йоркка болган «конференциязы» дээр чүүлге хамаарыштыр Камбучия Улус Республиказының шынны туружун, а ол ышкаш Индий-Кытаттың үш чүрттазының даштыкы херектер министрлериниң Мурнуу-Чөөн Азияны тайбынныг болгаш ол нарынын улустарының болгаш өске-даа чурттарның ишткы херектеринге америк империализмниң болгаавлаашкынынга удурлажыышкынын демдеглээн кыдыгаан «Нью-Йоркта кудумчуларның таварты эртикен. Анаа хоорайның чүс-чүс чурттакчулары киришкен. Никарагуа революциязының тиилелгенiниң ийи чыл оюнга тураскаатказын кыскаал «Токкичс-сикер-плэт» дээр палкка хөй шактыг митинг-биле доозулгаан.

Пуэрто-Риконуң хамаарышпас чорууна дээш маадырлыг земселели, чурттаалгының чеже киржип америк жилдаатаа болгаш өске-даа кижер реакционерлернiң ээп келиринге орукту ажыдар. Индий-Кытаттың күрүнелеринге ыйыгыышкын кылырының каныыг-даа оралдажыышкынарын, империализмге болгаш реакцияга тударымчалыг шиитпирлерни оларга албадаарры чайлаан чок буураашкынга таваржыр апаар.

ВСР-ниң чазаа Нью-Йоркка болган «конференциязы» дээр чүүлге хамаарыштыр Камбучия Улус Республиказының шынны туружун, а ол ышкаш Индий-Кытаттың үш чүрттазының даштыкы херектер министрлериниң Мурнуу-Чөөн Азияны тайбынныг болгаш ол нарынын улустарының болгаш өске-даа чурттарның ишткы херектеринге америк империализмниң болгаавлаашкынынга удурлажыышкынын демдеглээн кыдыгаан «Нью-Йоркта кудумчуларның таварты эртикен. Анаа хоорайның чүс-чүс чурттакчулары киришкен. Никарагуа революциязының тиилелгенiниң ийи чыл оюнга тураскаатказын кыскаал «Токкичс-сикер-плэт» дээр палкка хөй шактыг митинг-биле доозулгаан.

Пуэрто-Риконуң хамаарышпас чорууна дээш маадырлыг земселели, чурттаалгының чеже киржип америк жилдаатаа болгаш өске-даа кижер реакционерлернiң ээп келиринге орукту ажыдар. Индий-Кытаттың күрүнелеринге ыйыгыышкын кылырының каныыг-даа оралдажыышкынарын, империализмге болгаш реакцияга тударымчалыг шиитпирлерни оларга албадаарры чайлаан чок буураашкынга таваржыр апаар.

# ТӨӨГҮҮЛҮГ БОЛУУШКУН

**КАБУЛ.** (СЭТА). Афган революция төөгүлүг улуг болуушкун болур. Ол феодализмге, ядыы-түренги болгаш ашчуттуг чорукка үзүр империализмниң молчугделинге үзүр боон турар. Апрель революциязының ачыс сорулгазы — политиктиг болгаш экономиктиг хосталга. Кабулда чорун турар япон делегациязының башкыны япон парламентиниң кежигүнү, Японияның Социалистиг партиязының ТК-зының чурттар аралыңда кидлизининң аргелекчиин Такуми Уэда Кабулга болган парлалга конференциязында ол дугайын чугаалаан. Афган күрүне болгаш партия ажылдакчыларынга үжүражыышкынынарының болгаш чугаалажыышкынарның үезинде Афганистанда революциянын дугайында чугула чүүлдерни билип алдывыс, ынчангаш бистиң сорулгавыс болза, бистиң партия болгаш япон улуска афган революциязының дугайында шынныг чорукту таныштырары болур деп ол чугаалаан.

Такуми Уэда ол девискээрде АКШ-ның политиказын буруу шапкан. Өске чурттарга, ылангыя Афганистан-биле кызыгаарлажып турар Пакистанга АКШ-ның шериг дуаламчызы афган-даа улустун, ол тоокавының өске-даа улустарының эрге-ажыктарынга дүүшпейн турарын ол демдеглээн. АКШ-ның политиказы каныгыл дээрге. Индий океанга, Перси мутулдурунга болгаш Афганистан-биле кызыгаарларга бодуңун шериг күжүн күштелдирери ол боон турар.

# АЖЫЛ ЧОКТАР КӨВҮДЭЭН

**ЛОНДОН.** (СЭТА). Ында парлатынган түскэй сан-түнерни ёзугаар алырга. Англияда ажыл чок кижилерниң саны амгы үеде 2 млн. ажыг боон азы чурттуң ажыл кылып шыдаар чонунуң барык 12 хуузу чедип турар. Чүгле сөөлгү айда безин 170 муң ажыг англичанар ажыл чок апарганнар.

Великобританияның экономиказы сөөлгү 50 чылларның иштинде эң-не хамыды-биле кудулап баткан болгаш оон барык бүтү районнарында ажыл чоктарның саны улам көвүдеп турар.

ГЕРМАНИЯНЫҢ ФЕДЕРАТИВТИГ РЕСПУБЛИКАЗЫ. Тайбыңның болгаш чепсегленишкинни дүжүреринiң талаланчыларының массалыг чыскаалы Гамбургка болган (чурукта). Боо-чепсекти эңдере будүреринге, ортумак ыракшылдың чаа америк ядролуг ракеталарын ГФР-ниң девискээринге сайгара тургузарынга боттарының удурлажыышкынын көдегээр дээш он-он муң кижилер хоорайның кудумчуларынга үнүп келген.

Аныяктар, хөрээжениер, профэвилел болгаш демократтыг өске-даа организациларның төлөөлекчилери киришкен чыскаал «Атомнуг өлүм бистерниң шуптувуска кыланып тур!» деп лозун-биле эртикен.

С. СОСНОВСКИЙНИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроникazы.

# УЖУРАЖЫЫШКЫННЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

**СОЛСБЕРИ.** (СЭТА). Африканың мурнуу чүгүнде хамаарышпас чурттарның экономиктиг хөгжүлгезин утпаң-башкарар талазы-биле айтырыгны чугаалажыры-биле аңаа болган конференциянын киржикчилери улустар аразының дүшкүүрлүг чорууп, оон-биле кады Африка диктин мурнуу талазында дүшкүүрелиг иштиилериниң болдуруп турар үүлгедиишкиннерге шынгыы сагыш салып турарын илерет-кеннер.

Анголаның, Ботсванаңың, Замбиязың, Зимбабвениң, Лесотонуң, Малавиниң, Мозамбиктиң, Свазиленданың болгаш Танзаниянын удурткучулары капиталистиг эң көл чеди чурттарның Оттавага боон турар чөвүлел хуралынче чагаа бижиктi чорукканнар. Барыын чүк күрүнелери каяа-даа кагтышпайн турар күрүнелерниң бүрүн ергелерин хүндүлээр болгаш оларны боттарының политиказынче хаара тутпас үжуглуг деп ол документтиг чугаалаан турар.

Ужуражыышкынның түнел чедеглединде чугаалаң турары болза, Мурнуу-Африка Республикадан болгаш Барыын чүктүң үлетпүр талазы-биле сайыранган күрүнелериниң экономиктиг хамаарыжлганы чок кылыр сорулга-биле боттарының чурттарының аразында кадзо ажыллажылганы моонда соңгаар улам калбарттырының дугайында ужуражыышкынның киржикчиин тос чурттарның күрүне болгаш чаазы башкыларын дугуржуп алган.

ГЕРМАНИЯНЫҢ ФЕДЕРАТИВТИГ РЕСПУБЛИКАЗЫ. Өөредилге үжудуушкун үезинде бундесверниң «Фантем» хезирнин дайынчы самолёду «агаар-агаар» «Сайдуннер» чергенин ракетазын... чидирипкен. Ол Нюрнберг чоогунга болган. Ракетаны меогүүлер таварылга боол тып алган. Шеориг кижилерниң харыысалга чогунуң уламыңдан халап бол часкан таварылга чаңгыс бо эвес болдуо ийин.

ЧУРУКТА: барыын-герман шериг-агаар күштериниң ужудукчузу тывылган ол ракетаны келген вертолетта чүдүрүп туроруның үезин көргүсиен.

АП—СЭТА-ның телефотозу.

# ЧӨРҮЛДЭЭНИҢ БАЙДАЛЫНДА

**ОТТАВА.** (СЭТА-ның түскэй корр.). Капиталистиг чеди хол чурттуң — АКШ-тың, Японияның, ГФР-ниң, Францияның, Англияның, Италияның болгаш Канаданың чөмги чөвүлел хуралы ында ажыттынган. Капитализм коопазының хамаллашкынының уламнаан тинчылган экономиктиг эң чидиг чөрүлээлер-биле чергелештир ужуражыышкынының хүн түрүмүнүз АКШ-тың амгы администрациязының боо-чепсекти улам эңээре будүреринче шугаал алган даантиристиг үрессун утланышкынының түнелинде чидигленген ындыг даштыкы политиктиг айтырыглар база турун турар.

Пленарлыг баштайгы хуралдың будүүлээе АКШ-тың президентизи Р. Рейганның ГФР-ниң канцлери Г. Шмидт-биле болгаш Франциянын президентизи Ф. Миттеран-биле ийи талалыг ужуражыышкынынары, ол ышкаш даштыкы теректер, сан-даа болгаш экономика министрлеринiң аразында харылзажылгалар болган.

«Торонто стар» солуунун дыннаткының ёзугаар алырга, баштайгы ол бүгү чөвүлел хуралларның алыс сорулгазы чүл дээрге, «ачы чүрүмүүн херек кырында бүгү айтырыгларның талазы-биле чугаалажыышкынынарын чорукталгазын америк жилдаатаа болгаш өске-даа кижер реакционерлернiң ээп келиринге орукту ажыдар. Индий-Кытаттың күрүнелеринге ыйыгыышкын кылырының каныыг-даа оралдажыышкынарын, империализмге болгаш реакцияга тударымчалыг шиитпирлерни оларга албадаарры чайлаан чок буураашкынга таваржыр апаар.

ВСР-ниң чазаа Нью-Йоркка болган «конференциязы» дээр чүүлге хамаарыштыр Камбучия Улус Республиказының шынны туружун, а ол ышкаш Индий-Кытаттың үш чүрттазының даштыкы херектер министрлериниң Мурнуу-Чөөн Азияны тайбынныг болгаш ол нарынын улустарының болгаш өске-даа чурттарның ишткы херектеринге америк империализмниң болгаавлаашкынынга удурлажыышкынын демдеглээн кыдыгаан «Нью-Йоркта кудумчуларның таварты эртикен. Анаа хоорайның чүс-чүс чурттакчулары киришкен. Никарагуа революциязының тиилелгенiниң ийи чыл оюнга тураскаатказын кыскаал «Токкичс-сикер-плэт» дээр палкка хөй шактыг митинг-биле доозулгаан.

Пуэрто-Риконуң хамаарышпас чорууна дээш маадырлыг земселели, чурттаалгының чеже киржип америк жилдаатаа болгаш өске-даа кижер реакционерлернiң ээп келиринге орукту ажыдар. Индий-Кытаттың күрүнелеринге ыйыгыышкын кылырының каныыг-даа оралдажыышкынарын, империализмге болгаш реакцияга тударымчалыг шиитпирлерни оларга албадаарры чайлаан чок буураашкынга таваржыр апаар.

Чаа америк ядролуг ракеталарны Барыын Европага тонналтырар дээр болдуун шугумуу үламчылавышаан база ол чугаалажымышкыннарны Вашингтонның будүүлдүрүп турун биогеним дугайты делегейнiң хөй-иннээшкинин киленеңшкинин оожургалыры база күзээш, күрсеңетерь Хөйт ол айтырыг дугайты Совет Эвилелиң-биле чугаалажымышкынар бо чылдың ноябрьыны оотан үезинде азы декабрьның оотан үезинде болур чүве деп база дагны тумаалаган аалашкыннар кылган.

Социалистиг чурттар-биле садыглажымышкының болгаш экономиктиг кады ажыллажылгазын кызырарынче америк үтлаңымышкынны эдеспи салгаар кылыр болдуун эвилелгелерин Киттыжкан Штаттар ажыы-биле ыйыгыш турган. А. Хейгинни медеглээнин ёзугаар алырга, президент Рейган ГФР-ниң канцлери Шмидтбиле ужуражымышкынында совет бойдус газының берилгезинiң ГФР-ниң «хамаарылгалыңга» болгаш Совет Эвилелинiң Барыын Европага да дамчыдыгаанын тударыңга ГФР-ниң киржир болалыгга «дүүтүрээр» сетказын аңаа илерегейлээн. Социалистиг чурттар-биле садыглажымышкынга кызыгаарлаашкынарны шыгтырадыр сорулга-биле болчылдың күүсүнүзе АКШ-тың эрттирер болалыгы көчүлел хуралга киржирин Барыын Европаның чурттарының Рейган база негээн.

ГФР-ниң канцлери Шмидтда, Франциянын президентизи Миттеран-даа америк администрациязының ыйыгыышкынынга таварымнас, хөөлдүн илерегейлээнин билиннип турар. Ужуражыышкын киржикчилериниң Канадага чезин келирининң хүнүзе ында хөй муң хижи киржикчилиг чыскаал болуп, «тулитаризмге удур, чепсегленишкиннiң дүжүрери» дээш» деп лозун-биле ол эртикен.

**А. МЕЛИКЯН,**
**Г. ШИШКИН.**

Сергей МИХАЛКОВ

# СТЁПА АКЫЙ — ХООЧУН АПАРГАН

(Этеди № 167 «Шында»).

Эң-не бедик узун чагы багананы
Эйфельдиң баганазын даай көрген:
«Оортан түгле кыска-дыр сен аа!» дей каап,
Очуздурукчу баштактанып каттыргылаан.
Барган турист аалчыларга алдар кылдыр
Париж хоорай чагырыкчызы дой-даа кылган.
Хоорайда-даа, Франция чуртунда-даа
Коммунистериң алдары дээш дашка ижип,
Партизанчы француз эр холун тудуп,
Барган-эрткен төөгүлер-даа чугаалажып,
Ийи хоочун ажылчынга белек кылдыр
Ийи улуг матрёшканы акы сунган.
Узун чаагай Степаны Парижке-даа
Улус кайган французтан «Великан» дээн.
Бир-ле хүн ол чемоданын белетиэштиң
Биеэги-ле вокзалынга чедип келген.
«Москва—Париж» дээн самолётче ол дегийт-ле
Моорлап кирип, эрттирилгенин көргүскен.
Сандайдыва чымчаш кылдыр саадапкан,
Шарыттының быжырланган, чемненген-даа.
Ооң соонда Степа акый хөлестенип
Номчуур дээштиң солуунну ап ажа бээрге,
«Москвада хоигутту!» деп чарлай берген.
Шат-ла кайгаан Степанов тура халаан.
—Кандыг ужуп чордунар аан, Степан акый?
—Кадыынар чиик чаагай-да боор але, акый
—Париж, Европаа эки-дир бе?—дижирлерге,
—Бажыңымдан дээре чер чок-тур!—диген.
«Бирден бир чок сборга кээп чыглыңар!»—деп,
Бешки класчылар чарлажы-ла бергеннер-дир.
«Дүргедеңер-дүргедеңер, Степавые дегдирген»—деп
Дүвүренчиг медээ дораан тарай берген.
Орук-чарык чоруп чораан, доңа бергеш,
Орунга ол чыдыпкан деп билген соонда.
Ол-ла дораан өңнүктери сөктүп келген.
Олчуг-солчуп оңу үглеп туруп берген.
Аядының кат хандызы-даа эккээри бар.
Аңаа шүлүүн номчуй бээр-даа уруглар бар.
—Ма, моңу аспирининиң орнун солуй,
Малиналыг шай-дыр ийин, ижиңерем...
Сагыш аарып муңчулбаңар аа, акый,
Чалгааракеап, чаасканзырап хоржок—дээннер.
Эге-ле бир неделя бээнп четпейн чорда,
Эмчиден ол кадык чаагай үнүп келген.
А пятницада хериминге үнүп кэрге,
Аңаа уткуй оглу Егор бо-ла келген—
Адазым оглунче, оглу адазынче
Аажок омакшын көрүшкеннер!
Космонавт оглу тургаш, ачазынга:
— Хол тудуп, байырыңны чедир, ачай,
Ковчуг оолдуг болу бердим!—диген иртпп...
Хомудал чок... Точканы маңаа салыыл!
Уругларның ынаа акый Степа ам
Улуг кырган-ача, пенсионер боон саадап орар!..

Очуздурган Ч. СЕРЕН-ООЛ.

«Хөм мячик» клубтуң шаңналы дээш Россия Федерациязының дөрткү зоназының түңнел маргылдаазы бистиң республиканың найысылалынга бөгүн эгелээр. Маргылдаанның дүрүмүн бүгаар бо бөлүкке 12—13 харлыг оолдар ойнаар.

Аңаа киржирим-биле Камчатка, Чита, Сахалин, Магадан, Амур, Иркутск, Томск, Кемерово областарның, Хабаровск, Приморь, Красноярск крайларның, Якут, Бурят АССР-лерниң шилиндек командалары дүүн Кызылда чедип келген. Оларның аразында «Хөм мячик» клубтуң шаңналы дээш бүтүүзвилел маргылдаалары-ның киржинчилери, бедик арга-дуржулгалыг командаларның саны эвээш эвес.

Ол улуг маргылдаага бистиң республикадан киржир эргени Кызылдың № 3 бажың эргелелиниң «Метеор» деп командазы чаалап алган. Бо команда республиканың бирги черн дээш шилилде маргылдаазынга чаңгыс-даа аштырыышкынга таварышпайн, чемпион атка төлептиг болган.

Бистиң чаңгыс чер чурттуглар-ывыс боттарының төрээн хоорайынга болур улуг спорттчу демиселге идепкейлиг киржип, шаңналдыг черни эзлээр дээш багай эвес белетиенген. Аныяк футболистерни хөй-нитичи тренер Сергей Пономарёв белетккзэн. Ооң евреинчилериниң аразында талантылыг оолдарның саны эвээш эвес. Эң ылаңгыя халдакчылар Омак Кара-оол, Виктор Наконечный, намгалакчылар Леня Корнеев, Олег Фетченко болгаш өскелер-даа эки белетиелдиг. Ынчангаш оларга командаза эштөри улуг бүзүрелди көргүзүп турар.

Зона маргылдаазының киржинчилерин дөрт бөлүкке үскен. Тываның командазы ийиги бөлүкте киргеп. Олар Красноярск край биле Томск областың командалары-биле баштай ужуражырлар.

Маргылдаа бөгүн Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионга эртенгиниң 10 шакта эгелээр, а ооң байырлыг аныдыышкыны нежээкиниң 6 шак 30 минутада болур.

В. ЧАДАМБА.

Вячеслав Лямин биле Дмитрий Кудрявцев олар чиик атлетиканың янзы-бүрү хевирлеринге бистиң республиканың шыырак спортчуларынга санадып турарлар. Эң ылаңгыяда Д. Кудрявцев 100 болгаш 200 метрлериниң чарыжынга республиканың чаз рекордтарын тургускан.

А. В. Лямин черни якуттап халыырынга Тываның ийи данлыг чемпиону, спорттуң бө хевиринге РСФСР-ниң спорт мастери деп бедик атты чедип алган.

ЧУРУКТА: ийи эжикши В. Лямин (солагай талазында) биле Д. Кудрявцев олар.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

# ТАЙБЫҢ ДЭЭШ САГЫШ САЛЫЫШКЫН

Делегейниң Москвада кинофестивалынга бистиң үениң эң чугула айтырыглары боттарының ураң түүлүнге көргүзер деп экран мастерлери дугурушкан. «Гуманизм дээш, тайбың дээш база ужустар араазынга быжыг, найырал дээш демиселге кино ураң түүлүүнүң ролю деп темага дискуссия болуп эрткен.

Кипоның ат-сураглыг мастерлери, оларның аныяк салгакчылары, политика талазыбиле аңгы-аңгы туруштарлыг, чогаадылгазы янзы-бүрү угланышкынарлыг хөй-ле кижи кипоның Төп бажыңының Ак залының индиринге ийи хүн дургузуунда түвө чугаалап келгеннер. Тайбың дээш эзхарысалга оларны каттыштырып турарын аңаа чугаалааннар.

Сальвадорнуң Фарабундо Марти аттыг национал-хосталгалыг шимчээшкин фронтузунуң кивематографистериниң кинозу бир дугаарында үнген.

Социал деңшилгениң хөрөнге, улустар араазынга тайбыңны болгаш найыралды быжыглаарынга боттарының чүткүлүн Индияның болгаш Мексиканың, Болгарияның болгаш Кубаның, Австралияның болгаш Швецияның болгаш өске-даа чурттарның кинематографистери илереткеннер.

Фестивальга бичии уруглар фильмнери аныяк көрүкчүдерге эвээш эвес өөрүшкүнү хайырлаан, ол хонук дургузуунда Ленин дагларында Пионерлер болгаш школачылар ордузунга уруглар кино көргеннер. Чаштар база кинематографистерни боттары тускай шаңнааннар. Олар эң-не солун, хөглүг болгаш чараш фильмнер дээш 13 шаңналды тывысканнар. Июль 20-де, кинонуң уруглар байырлалының хаашкымының үезинде, уруглар жюризиниң даргазы Андрей Кокорин аныяк арбитрлерниң саны төөрби тос кижи болганын дыңнаткан.

Фестиваль үезинде танывып алганы дыка хөй маадырларынга аныяк көрүкчүлер хандыкшааннар. Бичии кыс уругуның ролюн эң эки күүседткен дээш шаңнал — поляк фильм «Мегечивейге» түве даап бодаар кыстың ролюн эки күүседткен Малгожата Ботецкаята онаашкан, а бичии оолдуң ролюн эки күүседткен 11 харлыг Виталий Сидлецкий («Кара дагаа» деп совет кино) база шаңналды чаалап алган.

Эң эки тоол фильмнерни, мультфильмнерни, эң кыска болгаш шынарлыг болган киноларны база чаштар шаңнааннар.

Уруглар конкурузуунуң чамдык фильмнери ССРЭ-ниң Чырыдышкын министерствозунуң, хөй-нитн организацияларының, солуннарның болгаш журналдарның шаңналдарын база дипломнарны чаалап алган.

Ол хүн фестивальдың төгелдезинга ураң-чечен фильмнерниң көрүлдези доозулган. Шахтың эрге-чагыргазының үезинде чуртка турган үүлгө дияын чорукту база террорну бичии суурнуң амыдыралы биле холбаштыр ираң режиссер Хабиб Кавешгарның көрүскени «Ханныг сезон» деп кинозуң ол хүн үндүрге Швейцар режиссер Ласло Оберттиң «Чартелдуг рейс» деп кинозу база ол хүн болган.

А. ЕРМАКОВА,
И. ВЕКСЛЕР,
СЭТА-ның корр.

# СУГДАН КИЧЭЭНИҢЕР, АЙЫЫЛДЫГ

Бүгү чурттаазында ышкаш, бистиң республиканың хөй санныг хамаатылары сут-биле холбашкан ажыл-ишти бүдүрүп турарлар. Ылаңгыя бо чылын суг девискээрлеринге ажылдаар кижилерниң саны улам көвдээн. Чогум-на ооң ужурундан Сугта дүшкеннерни камгалаар ниитилелдиң (ОСВОД-туң) мурнунда улуг сорулгалар салдының турар. Бо хүннерде Улуг-Хемниң орулудктарында болгаш эриктеринде арга-ыяштыг алаактардан будук-бүрү белетиэзи муң-муң кижилер ажылдап турарлар.

ОСВОД-туң ажылдакчыларының саны эвээш боон турарындан ол бүгү ажылды чогуур дешнелге чорудары берге боон турары билдингир. Ынчангаш хөй-нитининиң дузалакчызы оларның төлээлекчилериниң идепкейлиг киржилгези эргежок чугула.

Ол ышкаш ОСВОД-туң ИХМ-нин, күрүнениң камгалал албанының ажылдакчыларының болгаш үлетпүр будурулге болгаш албан организация черлериниң удуртукчуларының кады ажылдажылгазы сугта кижилерниң дүжүп, айлыга таваржыр чоруун баш удур болдурбазынга идиг-дир болур.

СЭКП хооркомуның болгаш чогуур органнарның, будук-бүрү белеткеп турар девискээрлерге алды хире постуларны тургузарының дугайында баш удур берген айтыышкыны турда-ла, оларны ам-даа организаставаан. Ол талазы-биле Кызылда сугта дүжкеннерни камгалап алыр станциязың ажылдакчылары бүрүүлүг боон турар.

Улуг-Хемниң чанында ажылдап турар кижилер сугдан овазарымчалыг болурунуң бүгү дүрүмнерин болганчокла үреп, айыылдыг черлерге эштап турары баштайгы хыналдадан илерээн. Суг хайгааралының станциязының ажылдакчыларының талазындан кандыг-даа контрольду кылбайн турар. Оларның ажылдакчылары кижилерниң ажылдап турар черлериниң барбас, тайылбыр ажылын кылбайн турарын айтыр херек.

Суг хайгааралының станциязының болгаш ОСВОД-туң ниити хүдээлгези дөмей-даа болза, оларда бичии ылгал барын билип алыр ужурлуг. Чижээ, суг хайгааралының станциязының ажылдакчылары доктаамал хайгаарал кылып, тускай постуларны тургузар, а ОСВОД — чол ортузунга тайылбыр ажылын калбартып тургаш, сугта ондактыг таварылгаларны баш удур болдурбазын чедип алыр ужурлуг. Ол ышкаш хамаатыларның хууда бичии хемчээлдиг судноларын—моторлуг хемдерин контрольга алыр, оларның золеринии тускай негелдеринн күүседип турарын хынаар.

Чамдык кижилер моторлуг хемелин кандыг-даа шынзылга чок, сугга чоруурунуң дүрүмнерин билбес кижилерге боор чоруктар бар. Чижээ, Садыг министерствозунуң дузалал ажыл-агыйының ажылчыны Виктор Шадрин июль 14-те Улуг-Хемнин бир ортузуунче 5 кижини хеме-биле кежирер дээш бар чораан. сугга чоруурунуң дүрүмүн билбезинден хемезин андаргап. Ооң түнелинде ийи кижи сугга дүжүп өлген. Садыг министерствозунуң ажылдакчылары бетонщик Болат-оол биле токарь Санниковтуң амы-тынын оксунганы дээш Шадрин кеземче харысалгазынга кирер апаар. Ол ышкаш июль 13-те Улуг-Хемге моторлуг хемелиг чораан Иван Григорьевич Тармазаковту хынаарга, ында сугта чоруурунуң кандыг-даа чепшээрел документилери чок болган. П. Г. Козуня деп бир хамаазы бодунуң хемезин ону башкарар эрге чок кижилерге ачылатканы илерээн. Хамаазы Г. П. Редькин бодунуң хемезин техниктиг хайгаарал черинге демделгетпейн, номер-даа кыдыртпайн ажылдап турган. Үстүнде ышкаш чижектерни хөйнү көргүзүп болур.

Бо бүгүнү барымдаалаан, моон соңгаар суг хайгааралының станциязының, ОСВОД-туң болгаш ИХМ-нин ажылдакчылары ылангыя суббота болгаш воскресенье хүннеринде сугта хайгааралды күштелдирип, тускай дежурныйлаашкынны кылза чогуур. Суг чоогунга азы сугта-даа ажылдаарының дүрүмнерин үүсөнмеин илереткеш, шыптыы хемчегнерни алыр.

Будук-бүрү болгаш сайгы белеткелинде ажылдап турар коллективтерден 2—3 кижи составтыг хайгаарал-камгалакчы бөлүктү тургузары чугула. Оларга чогуур тайылбыр ажылын кылыр херек. Чүгле ындыг таварылгада сугта кижилерниң дүжүп, айлыга таваржырын эвээжедип болур.

Г. КОНУРКИН.
ОСВОД-туң Тыва республика чөвүлелиниң даргазы.

## Билип алыры ажыктыг

# ХАДЫҢ

Хадыңның дазылындан өскези эм шынарлыг. Ооң мочургаларында С витамин, фитонцидтер, флавоноидтер, цинк, 5 хуу эфирлиг үс, бүрүлеринде А провитамин, С витамин, фитонцидтер, гитперозидтер, триторпенниг спирт, каротин бар. Мочургаларның хандызын — дериттиреринге, сидик ылгалдырарынга, каданнаар аарыларны баш удур болдурбазынга ажыглаар. Ол ышкаш сыңый аарыынга, ижин-хырын язвазынга, атеросклероз, ревматизм болгаш шивишки, липай дээш ышкаш өске-даа кеш аарыларынга хереглээр. Мочурганың спирттиг хандызын ревматизм аарыын компрессэринге, түстер аарыынга болгаш балыг экиртиринге чаар.

Үүреткеш хайындырган бүрүнүң хандызы-биле баш чуурга, баш дүгүнүң өзүлдезинге дыка салдарлыг. Сибирьның тайгалыг районнары хадың тозундан үстү үндүрүп ап турар. Ол үс дезинфекциялаар шынарлыг. Вишневский болгаш Вилькинсон деп мазьтарның составында ол кирип турар. Үк мазьтарны балыг болгаш оюлганнаан черлер эмнээрингe ажыглаар.

Хадың ыяжының уну кандыг-бир чылдагаандан азы күштүг сооктан чарылганда ооң 1—3 кг денгзилиг кара өңнүг уру тыптып кээр. Ооң даштыг 1—2 см хире кылын, кара-хүрең өңнүг. Кончуг кадыг болур. А ишти чымчаксымаар болгаш сарыг-куу өңнүг. Ол уруну чекпе дээр. Ол чекпе хадың унунуң иштин иридип, аарыг тывылдырар. А кижиге ол чекпе эм бүдүмел болур. Сибирь чурттуг анчылар 50 чыл бурунгаар чекпебиле шай хайындырып ижип чораан. Олар ынчан мыкы эмнээр деп чүвени көңгүс билбес турганнар.

Чекпе хандызын мынчаар кылыр: ооң хүрең-куу өңнүг кеззэн үүредир кескеш, 50 градус изиг сугта катташ, ийи хүн иштинде тургузуп каар. Ооң соонда кырында сугну төккеш, арткынын марлятга шүүп аар. Ол шүүп алган үүлүдү хайындырган сугта холаап, белеп хандыны эм кылдыр ажыглаар. Чем мурнунда шай шопулааның иштин хүнде беш катап ижер. Ол хандыны ажыглаар хуусаазы түгле дерт хүн.

Г. КОНЕВ.
ССРЭ-ниң география ниитилелиниң кежигүнү.

# КАЯА ӨӨРЕНИРИЛ

**Подтесовонуң ортуман № 5 профессионал-техниктиг училищезин (хемчилер белеткээр) 1981-82 өөредилге чылында сургуулдарны дараазында маргежилдерге өөредири-биле чыып турар:**

1. Механиктиң штурман-дузалакчызы — өөренир хуусаазы 3 чыл 4 ай. 8 класс дооскан оолдарны хүлээп алыр.

2. Башкарыкчы-моторист — — хуусаазы 3 чыл. 8 класс дооскан оолдарны хүлээп алыр.

3. Судно радиостанциязының электрик-радиооператору —өөренир хуусаазы—3 чыл. 8 класс дооскан оолдарны хүлээп алыр.

Бүгү-ле хүлээп алдынган сургуулдарны хемчилерниң ниик-хеви, аъш-чем, ниити чурттаар чер-биле хандырар. 18 хар болгаш оон өрү назылыг сургуулдар эжиндириишкин практиказын эрттирип турда ажылдап алган акшазының 33 хуузун төлээр.

10 класс дооскандарны училище дараазында мергежилдерге өөредир:

1. Башкарыкчы -мотористер — өөренир хуусаазы 1 чыл.

2. Электрик-радиооператорлар—өөренир хуусаазы 1 чыл. 17 хар болгаш оон өрү назылыг оолдар, кыстарны хүлээп алыр.

3. Хем транспортунга ажылдаар поварлар — өөренир хуусаазы 1 чыл (8 болгаш 10 класс дооскандарны хүлээп алыр). 17.5 харлыг кыстарны хүлээп алыр.

Бүгү-ле хүлээп алдынган сургуулдар 75 рубль стипендия алыр, общежитие-биле хандыртынар.

Училищеге өөренген үезин үзүп чок күш-ажыл стажынга кирип санаар.

Киреде дараазында документилерни экээр: паспорт азы төрүттүнген дугайында херечилел, шериг документ, дончу намдары, билиниин дугайында документ (бодун), чурттап турар черинден болган өг-бүле байдалының дугайында шынзылга, школаан характеристика, 3×4 см хемчээлдиг 8 фото-чурук, директорнуң адынга билдириишкин болгаш 286 дугаарлыг майык ёзугаар эмчи шынзылгазы.

Училищеге экзамен чокка хүлээп алыр.

Өөредилге сентябрь 1-деп эгелээр.

Айтырыглыг кижи болза дараазында адресче бижиир: **663134, Красноярск край, Енисей район, Подтесово суур, хоорайның ортуман № 5 профтехучилищезин, директорунга. Телефоннары 3-78, 7-69.**

Биске келирин күзээннерге: Красноярскиден «Метеор» деп теплоходка Подтесово чедир олуруп болур, азы Енисейскиге чедир самолёттапкаш, Енисейскиден Подтесовога чедир «Ракета» деп теплоход-биле чедип ап болур.

Училищенин төлээзи Кызыл хоорайда, Кызыл партизаннар кудумчузунда 28 дугаарлыг бажында, Пароходство черинин бажыңында.

**Улан-Удэниң харылзаа техникумунуң хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырларынга 1981—1982 өөредилге чылында өөренир күзелдиг, 8 болгаш 10 класс дооскаңнарны Харылзаанын будүрүлге-техниктиг эргелели өөренириниче чалап тур. Дараазында мергежилдерни аңаа чедип алыр:**

**Автоматтыг электри харылзаазы.**

**Хөй каналдыг электри харылзаазы.**

**Районнуң электри харылзаазы болгаш радиожудулга.**

**Почта харылзаазы.**

**Өөренир хуусаалары:**

**8—9 класс дооскаңнарга:**

«Районнуң электри харылзаазы болгаш радиожудулга». «Автоматтыг электри харылзаазы» деп мергежилге хүндүскү салбырга — 3 чыл 10 ай. бот-өөредилге салбырынга («Автоматтыг электри харылзаазы» деп мергежилге)— 4 чыл 10 ай.

**10—11 класс дооскаңнарга:**

«Автоматтыг электри харылзаазы», «Хөй каналдыг электри харылзаазы», «Районнуң электри харылзаазы болгаш радиожудулга» деп тускай мергежилдерге бот-өөредилге салбырынга — 3 чыл 9 ай, үндүскү салбырга —2 чыл 9 ай. «Почта харылзаазы» мергежилге хүндүскү-даа, бот-өөредилге-даа салбырларынга өөренир хуусаазы — 1 чыл 10 ай.

**8—9 класс дооскаңнар** техникумга киреде дараазында эртемнерге экзамен дужаар: орус дылга (диктант), математикага (аас-биле), 10 класс дооскаңнар: орус дылга болгаш литературага (чогаадыг), математикага (аас-биле).

**Херек документилер**

Билдириишкин.

8 класс дооскаңнының азы бышкан билигнин аттестады (бодуу-биле).

286 майык ёзугаар эмчи справказы.

3×4 хемчээлдиг беш фоточурук (бөрт чокка тыртыргаш).

Күш-ажыл дептеринден үшта бижилге (будүрүлгенин азы албан черинин удуртукчузунун, совхоз директорунун ат салганы).

Чурттап турар черинден справка.

Киреринин экзаменнери Кызылга август 1-де эгелээр.

Документилерни дараазында адресче чорудар:

Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 53 Харылзаанын будүрүлге-техниктиг эргелели. Телефон: 2-48-12.

Тыва черни эргий үнген
Дыттар, пөштөр, хадың,
шарлан—
Хамын үнүш наастап турар
Кандыг булуң бисте чогул.

Шыктыг, кактуг аяңнарлыг
Сыстыг-Хемден аңнан хем
суу
Улуг-Хемге катчып алгаш,
Узун оруун улап чыдар.

# телевидение

ИЮЛЬ 23-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — Мультфильмнер программазы: «Крокодил Гена», «Чебурашка». 9.45 — Күүгүнениң Н. Осипов аттыг орус улустуң академиктиг оркестриниң концерти. 10.20 — «Биилдиптирдаа бол, элдептит». 11.20 — Медээлер. 11.25—14.15 —Чаңсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Техника болгаш дагаар». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.50 — «Орус чугаа». 15.20— Уругларга фильм. «Эзирнин өлгени». 16.35 — Роэита Форнес (Куба) ырлаар. 17.05 — Делегейнин студентилер оюнунда. Бухарестиден дамчыдылга. Чиик атлетика. 17.25 — «Чаан оглу». Мультфильм. 17.35— «Ажыл-агыйжы чоруктуг ленинчи школазы. Харысалгалыг чорук».

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Мал чеми белеткелиниң хүн демдеглели». 18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Черемошту куду». Документалдыг телефильм. 19.10 — Н. Римский-Корсаковтуң операзы: «Садко». ССР Эвилелиниң Күрүзенин Улуг театрының шиинзи. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — Н. Римский-Корсаковтуң «Садко» деп шиинзиниң үлаачызы. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00—00.45 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Зенит» — «Динамо» (Тбилиси). Ленинградтан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Ибилиг дээрбек». Ураң-чечен телефильм. 1-ги серязы. 13.05 — «Низами Шиңджевэ». Документалдыг телефильм. (Баку). 13.25 — «Москва болгаш москвачылар». 13.55— «Чүү? Кажан? Кайа?» Телевиктори на. 14.55 — «Бурят черниң ырыазы». Фильм-концерт. 16.00—17.30 — Чаңсар.

КЫЗЫЛДАН

17.30. — Уругларга фильм. «Мактанывкы диспансеттан ужуралдарым».

МОСКВАДАН

18.15 — «Универсиадаңны хүн демдеглели». (Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — «Донге». Ураң-чечен телефильм. 19.20 — «Июль 28 — Садыг ажылдакчыларының хүнү».

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктың удунар, чаштар!» «Ибилиг экран». 20.15 — «Поэзия». Г. Абашидзе. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.10 — «Дидим ниңилер». Ураң-чечен телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

## Аагаар

Кызылдың аагаар станциязының медээзин ёзугаар алырга бөгүн республикага шокар булуттаар, чамдыы черлерге биче чаар. Мурнуу-барыын чүк утланышкынының хаттың дүргени секундада 7—9 метр чедер. Аагаарның температуразы 23—25 градус чылыг болур.

Кызылга адыр булуттаар, чагбас. Барыын чүк утланышкынының хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Аагаарның температуразы 24—26 градус чылыыр.

## КИНО

ИЮЛЬ 23-ТЕ

**«НАЙЫРАЛ»:** «Аайлашкан даазы кым төлээрил» 9.30 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узатказ), 21.00 шактарда.

**«ПИОНЕР»:** «Хынаада шугум» 10.00, 12.00, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 (узатказ) шактарда.

**«ВОСТОК»:** «Федора» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узатказ) шактарда.

**«ЧАЙГЫ»:** «Сөөлгү маңнаашкыннар» 14.00, «Экипаж» 16.00, 19.00 шактарда.

КУЛЬТУРАНЫҢ БОЛГАШ ДЫШТАНЫЛГАНЫҢ Н. ГАСТЕЛЛО АТТЫГ ПАРЫГЫНЫҢ НОГААН ТЕАТРЫ

ЦИРК! ЦИРК! ЦИРК!

Бистин республикавыста цирк артистери аалдап келген. Ында цирк артистериниң Бүгү-эвилел конкурузунуң дипломантызы, ГДР-нин «Буше» циригинин хөрек демдээнин эдилекчизи, сураглыг клоун Юрий Никулининн өөреникчизи Владимир КУЧИНСКИЙ киржип турар.

Оон программазында: өөредип каан ыттар. аар демирлер олуй-солуй каар кижи, эквилибрист, агаар гимнастары болгаш өске-даа солун номерлер бар.

Программаларның күүселделерин хөгжүм хереклеринин ансамбли үдээр.

Эгелээри — июль 24-те — 18.00, июль 25-те 16.00, 18.00, июль 26-да 15.00, 18.00 шактарда.

Редакциянның адреси: Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харылсалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариатның 2-23-35, партийжи эмдырал болгаш совет тургузуг киллистерниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдөө ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1575.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01415